

Bogdan Žorž

Otroci zmorejo veliko več, kot smo jim pripravljene priznati!

Petra Pučnik

Vzgoja je zelo pomembna v življenju vsakega posameznika. Najprej je pomembno, kako ga vzgajajo, nato stoji pred nalogo, da mora vzgajati sam. Ker pa je vzgoja celostni proces, ki se dogaja v družini in širšem okolju (mislim na vpliv medijev, televiziji, tudi vrstnikov ...), me zanima, kako vidite vlogo današnjih učiteljev v njej.

Vzgoja je res celosten proces. V tem celostnem procesu imajo na začetku daleč najbolj odločilno vlogo starši. Čimbolj otrok odrasča, tembolj se povečuje vzgojni vpliv drugih dejavnikov – in zmanjšuje vpliv staršev! Šola brez dvoma sodi med vplivnejše dejavnike – že zaradi časa, ki ga otrok preživi v njej. V nekem starostnem obdobju otrok že več časa dnevno preživi z učitelji kot s starši. Torej je vzgojni vpliv učiteljev zelo velik! No, omenjate druge vplive: medije, vrstnike ... Prav tu postaja vzgojna vloga učiteljev izjemno velika! Zavedati se moramo, da velik del staršev nima neke lastne izkušnje vzgoje za zdravo rabo medijev, za kritičen odnos do medijev ..., pa tudi ne volje ali možnosti, da bi se o tem izobražili. Ostaja torej šola! Čas nas prehiteva, razvoj se dogaja z neznansko hitrostjo – in otroci se vse bolj soočajo z dosežki, ki terjajo vzgojo,

ki terjajo načrtno oblikovanje (torej vzgajanje) odnosa do njih. Zato, da otroka ne bi zaslužnili, da bi zmožni ob vsem tem zadržati človeško dostojanstvo, svojo svobodo – in zato, da bi zmanjšali možnost zlorab teh dosežkov na minimum! Čim večja je stopnja znanstvene razvitosti – večja je tudi možnost, da se ti znanstveni dosežki zlorabljajo. Osebnostno vidim odgovor na to zahtevno dilemo prav v tem, da se težišče vloge učitelja pomakne od informiranja, posredovanja znanja k vzgoji – tudi in še posebej k vzgoji za zdravo rabo znanstvenih dosežkov, informacij, tehnoloških dosežkov ...

Imam občutek, da se tega še ne zavedamo dovolj, da še vedno vidimo šolo predvsem kot izobraževalno ustanovo. Vendar klasične šole kot izobraževalne ustanove skorajda ne potrebujemo več. Če je še pred pol stoletja bila šola skorajda edini prostor, kjer je posameznik lahko prišel do znanja, je danes bistveno drugače – znanje je danes pravzaprav lahko dostopno vsakemu in kjerkoli, ne le v šoli, če si znanja le želi. Šola mora narediti torej odločni pomik k vzgoji – tudi vzgoji vrednot, meril in kriterijev, po katerih bo posameznik izbiral in odbiral znanja, informacije, ki so mu na razpolago, in kako jih bo uporabljal.

Zdaj se precej govori, pa tudi sami pišete in predavate, o vzgoji za odgovornost, kako vzgojiti otroka v odgovorno osebo. Pravite, da se odgovornosti neposredno ni mogoče učiti, ampak je nekaj, kar se privzgaja ob primernem odnosu do reševanja problemov, sprejemanju napa in izbire. Pri (pre)mnogih učencih pa učitelji in vzgojitelji opažajo, da niso vajeni nobenega napora niti se ne znajo odločati. Kaj storiti v šoli?

Zdrava vzgoja pomeni pripravo otroka na samostojnost, na to, da bo z odraslostjo zmožen prevzeti odgovornost zase, za svoje življenje, vedenje in za svoj odnos do okolja, v katerem živi. Tu se pa srečujemo s štirimi prvinami te »samostojnosti« in »svobode«, ki so danes, pod vplivom permisivne vzgoje, zelo, preveč, potisnjene v ozadje: reševanje problemov, napor, odrekanje in sožitje. Človek je toliko svoboden, kolikor je zmožen samostojno reševati svoje probleme. To je pa vezano na napor – in je torej reševanje problemov v veliki meri odvisno od tega, koliko napora je pripravljen vložiti v neko reševanje problema, koliko napora je pripravljen sprejeti, prenesti. Seveda se pri tem srečuje tudi s svojimi drugačnimi željami, potrebami (po ugodju ...), ki da silijo stran od napora – in mora izbirati med svojimi različnimi željami, potrebami, možnostmi, ki jih ima. Izbira pa je opravljena šele takrat, ko se je zmožen neizbrani možnosti odreči.

No, za neko sožitje z okoljem, v katerem živi, pa je potrebna zmožnost sporazumevanja, prilagajanja ... Danes smo zelo pogosto priče temu, da starši čutijo za svojo starševsko dolžnost, da otrokom rešujejo vse probleme, da jih varujejo pred naporom, pred odrekanjem, in da se okolje prilagaja njim. Kako naj se ti otroci učijo biti zares svobodni, dejavni, ustvarjalni, odgovorni – in posledično zadovoljni? Šola je tu pred težkim vprašanjem, saj s postavljanjem jasnih zahtev po naporu, odgovornosti ... trči ob nasprotovanje staršev. Toda – ne bo šlo drugače! Učitelj ne sme pristajati na servilnost, da je le »ponižni sluga« otrok in njihovih staršev. Z Martinom Kačurjem je opravil že Cankar – a Kačurji niso le v odnosu do politike – tudi, ali še bolj nevarno je, če so to v odnosu do staršev in njihovih otrok! Od učitelja danes pričakujem zavedanje svojega poslanstva, to pa pomeni, da bodo šolske programe zastavili tako, da bodo kolikor le mogoče nadomestili vzgojne primanjkljaje staršev! In, da zaključim z vašim vprašanjem o odgovornosti. Kaj pa je to »odgovornost«? Na nivoju otrokovega dožemanja ni nič drugega kot to, da se zaveda posledic nekega svojega vedenja, ravnanja, svojih dejanj, in da sprejme posledice svojih odločitev. Pri vzgoji odgovornosti se torej ne moremo izogniti kazni – pa čeprav premnogi v našem šolskem sistemu vztrajajo pri prepričanjih, da je mogoče vzgajati brez kazni. Tudi sam se sicer strinjam, da kazni

ni poglobitno vzgojno sredstvo, da naj bo kazni čim manj. Vendar, kadar otrok počne stvari, ki mu same na sebi ne prinesejo nikakršnih neprijetnih, neugodnih posledic, ki so zanj morebiti celo prijetne (in v šolskem sistemu je tega veliko – od nesodelovanja, do izmikanja pouku, do neprimerne govornje ...), je potrebno to neprijetno posledico, ki naj otroku pomaga pri zavedanju, povzročiti umetno – s kaznijo!

V Sloveniji ima zdaj skoraj vsaka šola svoj vzgojni načrt, ki ga sprejme na podlagi sodelovanja in sooblikovanja učencev, učiteljev ter staršev. Kaj menite o tem? Je to dobra pot k boljši šoli, k boljšim medosebnim odnosom vseh udeležencev vzgojno-izobraževalnega procesa?

Ideja o vzgojnem načrtu mi je bila že sama po sebi zelo všeč – že zato, ker jasno govori o vzgoji, ker je beseda »vzgojni« na prvem mestu. Seveda se zavedam, da je tudi šolski vzgojni načrt lahko le še eden izmed papirnatih dokumentov šole, ki se sestavi zgolj za to, da je zadovoljeno zakonu in morebitnim inšpekcijam. Tak vzgojni načrt sodi globoko in varno v ravnateljev predal – saj od njega ne moremo pričakovati nikakršne koristi. Sam pa upam, da lahko vzgojni načrt postane resnično pomemben dokument, ki bo skušal odgovarjati na vzgojne dileme, o katerih sem govoril prej. To pomeni, da vzgojni načrt jasno opredeli vrednote, na katerih temelji šolsko delo, in za katere bo šola vzgajala vrednote. O vrednotah delavnosti, poštenja, spoštovanja, vedoželjnosti, poslušanja in sporazumevanja ..., pa tudi reda, discipline, vztrajnosti ..., je potrebno jasno spregovoriti in jih zapisati v vzgojni načrt šole. Namenoma sem izbral nekaj takih vrednot, ki se jim izogibamo, jih obravnavamo kot »zastarele«, »nazadnjaške« in ne vem kaj še. To je posledica anarholiberalističnih idej polpretekle dobe. Bo naša šola ostala še naprej zvesta tem idejam?... Seveda vzgojni načrt ne sme ostati zgolj pri nekih deklaratornih navedbah, ampak mora iskati tudi poti, načine, kako te vrednote udejanjati, kako preverjati vzgojne učinke – in kako ukrepati, kadar prihaja do odklonov, bodisi pri učencih, bodisi pri starših, bodisi pri posameznih učiteljih. Če vzgojni načrt išče odgovore na ta vprašanja, na te dileme – potem to ne more biti nek enkratni papir, ampak je to živ dokument, ki neprestano išče, prinaša, naša nove pristope, prijeme, možnosti,

S svojim sodelovanjem pri postavljanju vzgojnega načrta šole precej dejavno prevzemajo svoj delež odgovornosti ne samo učitelji, temveč tudi starši in učenci.

Predvsem pri slednjih se zdi, da je to nekaj težkega – prevzeti odgovornost. So po vašem mnenju slovenski učenci pripravljeni na to? Se dobro zavedajo svojih pravic in dolžnosti v tem procesu?

Najprej moja izkušnja o procesu oblikovanja in sprejemanja vzgojnega načrta. Imel sem priložnost sodelovati že z nekaj šolami, ki so uspele oblikovati res dober vzgojni načrt. Skupni imenovalec vsem tem šolam oziroma postopkom sestavljanja vzgojnih načrtov v njih – je dober načrt sodelovanja na ravni učitelj – starši – učenci. Brez soudeležbe vseh treh – preprosto ne more biti vzgojnega načrta, ki bi v praksi tudi zaživel! Torej tu niti ne govorim iz nekkih svojih prepričanj – ampak iz izkušenj šol, ki jih poznam! Seveda je vprašanje, kako pritegniti k sodelovanju starše in učence. Izkušnje kažejo, da je potrebna neka dobra strategija: povabiti je potrebno prav vse, možnost je treba dati prav vsem, in tudi dopustiti, da se vključijo v proces kadarkoli. Vendar pa je potrebno načrtno, zavestno izbrati, še posebej povabiti skupino, ki bo »gonilna sila«, in bo s svojim delovanjem vplivala tudi na ostale. Torej – treba je pridobiti, oblikovati, vzgojiti neko jedro, »zdravo jedro«, ki začne prevzemati pomembne naloge. To velja tako za starše kot za učence – praviloma pa se tako ali tako tudi prekrivajo, če sodelujejo učenci, sodelujejo tudi njihovi starši in obratno. Ni potrebe, da razmišljamo o tem, kako »moramo imeti za seboj večino«. Zdravo jedro zmore prekvasiti tudi nezainteresirano večino! Glede sodelovanja otrok pa tako ali tako že zelo dolgo trdim, da v naši kulturi (tu smo Slovenci pač le del te zahodne kulture!) otroke podcenjujemo. Otroci zmorejo veliko več, kot smo jim pripravljene priznati! Naj v ilustracijo povem le svojo izkušnjo. Velikokrat so me iz posameznih šol zaprosili, da pomagam pri rešitvi težav s kakim posebej problematičnim, motečim razredom. Ko sem prišel na šolo in se pogovarjal z učenci – sem kaj hitro ugotovil, da velika večina otrok v tem razredu razmišlja dobro – le da ne znajo svojih idej uresničevati. Prav to pa tudi pomeni, da je treba oboje, starše in otroke, pritegniti tudi z jasnimi cilji: oboji naj soodločajo o stvareh, o katerih lahko soodločajo, šola pa si mora zadržati jasno odločanje o strokovnih vprašanjih, ki sodijo v njeno kompetenco! Sodelovanje otrok in staršev nikakor ne pomeni, da bodo »vsi govorili o vsem«. Vsekakor pa starši morajo soodločati o tem, katere so tiste vrednote, na katerih temelji šolsko delo, in za katere bo šola vzgajala otroke. Otroci pa morajo soodločati o vprašanjih, ki zadevajo odgovornost, dolžnosti in pravice, kazni in ukrepe za kršitve postavljenih pravil ...